

17/10

KRITIKER OCH ALIBIST

STIG AHLGREN: *Det kritiska uppdraget.* Bonniers. Pris 8:50.

STIG AHLGREN är framför allt känd för sin kvickhet. Det är inte en kvickhet av den blygsamma och stödjande art som ger färg och skärpa åt en analys eller en skildring vars väsentliga egenskaper ligger i självständigheten och klarheten. Snarare förmimmes kvickheten som självändamål, det gäller att oavbrutet forma lustigheter, använda extravaganta bilder, överraska genom

djärva associationer. Särskilt i måttliga doser bereder likväl denna kvickhet stort nöje. I större kvantiteter förlorar den lätt sitt behag, den verkar enahanda och mekanisk. Man har samma känsla som på en varieté där en artist, livligt applåderad för att ha stuckit huvudet mellan benen, gör om tricket gång på gång tills publiken börjar gäspa. Och framför allt irriteras man av att kvickheterna i så många fall krånglar till i stället för att belysa. Ahlgren är ofta svårförståelig, men sällan på grund av att han söker lösa svåra problem, han är invecklad utan subtilitet, oklar trots enkla tankar.

Dessa reflexioner tränger sig på vid läsningen av den nu i serien "Idé och debatt" utgivna samlingen av tidigare publicerade uppsatser. Någ-

ra av dem är av ganska stort intresse. De presenterar böcker livligt och medryckande (Kontrapunkt, Voltaires lyckokast, Färliga förbindelser) eller framlägger rörande böckers tillkomst hypoteser som är roande, även om bevisningen är slarvig och tesens riktighet mer än tveklaktig (Kring fröknarna von Pahlen, Schack och självmord). Påståendet att David Sprengel till stor del har författat Agnes von Krusenstjernas sista böcker har föranlett en debatt som genom det bristande källmaterialet kan få en hämningslös karaktär.

Ibland tillgriper Ahlgren marxistiska förklaringar av känd typ. Varför begick inte kommunisten Kassner i Malraux' roman "Föraktets tid" självmord, medan författaren Stefan Zweig gjorde det. "Jo, Kassner har som kraftkälla kamraternas tysta armé, arbetarna i alla länder. Även slagna i bojor bär proletäerna och deras ledare framtiden på sina starka armar... Stefan Zweig var aldrig i förbund med framtiden. Därför blev han vansinnig, klöv sitt innersta i två oförenliga hälfter och spelade sig schackmatt." Man måste misstänka att Ahlgren tar denna tankegång på allvar; läsaren kan icke gärna betrakta den annat än som ett omständligt och invecklat sätt att betyga sin socialistiska trosbekännelse. Att förklara idylliska skildringar och tragiska skildringar, idealistisk filosofi och antimetafysisk filosofi som tecken på borgarklassens andliga upplösning är som bekant en gammal sällskapslek bland vulgärmarxister. Ahlgren gör nu i avslutning till tidigare uppslag detektivromanen samma tjänst. "Detektivberättelsens uppgift var att kanalisera ängesten, att genomlysa skräcken med logikens förmenta röntgenljus, att objektivera vantrivseln och få dunkla aningar om en annalkande samhällsomstörtning avreagerad i fantasins lek med individuella förbrytelser..." Läs noga igenom denna sats, analysera den bit för bit och sök att få förnuft och sammanhang i tankegången! Det blir enligt Ahlgren möjligt att särskilja får och getter genom att undersöka inställningen till detektivromaner. De som står "i förbund med framtiden" har uppenbarligen intet behov av denna förströelse, och över huvud bör all "borgerlig" litteratur vara dem motbjudande. Såvitt bekant skrev Ahlgren dessa rader redan innan Sovjet började inskrida mot den färliga borgaren Sherlock Holmes; han tycks alltså stå "i förbund med framtiden".

At kritikern och hans uppgift ägnar Ahlgren flera uppsatser. De innehåller många gamla obestridda sanningar, framförda pretiöst och pretentiöst; anmälares tanke går till engelska restauranger, där en bugande hovmästare serverar vitling på silverfat. En del insinuationer mot andra skribenter ger dock någon krydda åt anrättningen.

Bättre än dylika deklamationer klargör emellertid Ahlgrens eget uppträdande hans inställning till det fria ordet. På hösten 1940 angrep han i föredrag med ytterlig hätskhet de publicister som kämpade för den svenska tryckfriheten mot tyska påtryckningar. Segerstedt betecknades som en "språkets fångvaktare", hans hobby vore "att kittla sina landsmäns nerver i en av nationens ödes-

timmar". Detta föredrag är ej medtaget i uppsatssamlingen. Men Ahlgren förklarar att det vid tillfället i fråga "roade" honom "att gå mot strömmen" och insätter i stället för föredraget en del betraktelser om språkfrihet (om talspråk och skriftspråk osv.). Den citerade deklara- tionen bör hållas i minnet; det "roade" Ahlgren att på hösten 1940 tala mot tryckfrihetens försvarare; han ansåg sig därmed "gå mot strömmen". Det är ett lustigt påhitt av den intelligente kritikern att i efterhand så framställa sitt handlingssätt; säkert var han i denna "nationens ödestimma" bestämd av andra motiv än nöjeslystnad, och i varje fall gick han med strömmen, inte mot den.

Några i den nu publicerade boken återgivna satser ur föredraget är tillräckligt klargörande: "Om språket lagts i bojar, vad är det då för mening att strida för åsiktsfrihet. Och om rätten att tumla om med orden efter eget skön, att handskas med stilarter och språkliga suggestionsmedel, förbehålles ett mindretal eller över huvud taget inte läses ut till de breda lagren, så är det en grann melodisk floskel, när man hävdar att folkfriheten är i fara bara för att några riddare av pennan inte får ut sin tornerlicens i laga ordning eller programmet för deras bragder blivit beskuret. Nöjet att äse dessa

eller betydelsen av fejder med ord i största allmänhet kan inte vara överdrivet stor, om massan själv blivit uppfostrad att vörda andra och snävare stilideal, och om den frihet som är hotad köpes för priset av den frihet att yttra sig personligt och närgånget, som borde vara kärnan i den demokratiska folkskoleundervisningen, men som vi aldrig sett röken av där."

Ahlgren ansåg det alltså lämpligt att förklara tryckfriheten meningslös om språket var ofritt. Vad han menar med språkets ofrihet är ytterst oklart; uttrycket framstår som ett medel att komma åt tryckfriheten. Redan i sitt föredrag är Ahlgren alltså på en gång "brottsling" och "alibist"; han förhånar den frihet som är i fara och upphöjer på dess bekostnad ett annat slags frihet, som inte är aktuell. I det följande har han framträtt som typisk, man fres- tas att säga idealtypisk alibist. Han började då krigets utgång blev uppenbar skarpt angiva personer som visat undfallenhet mot nazismen (t. ex. Jäderlund, Pihl). Han hyllade dem som år 1940 stått på den klara motståndslinjen (Segerstedt, Moberg), ehuru hyllningarna ägde inslag av irritation och lömskhet. Hans bok består till stor del av funderingar över publicistens frihet. Ämnet oroar, och intet är naturligare.

Herbert Tingsten

Politik och handelsavtal

Handels- och kreditavtalen med Ryssland är till stor del betingade av politiska synpunkter, det har från regeringshåll gång efter annan klagjorts. "Ett långsiktigt handelsavtal med Sovjetunionen skulle vara av stort värde för ett solitt vänskapshållande till detta land", yttrade utrikesministern i ett tal den 14 juli. Mot dessa allmänna synpunkter finns intet att invända. I Sverige önskar man inom alla läger ett gott förhållande till Ryssland, liksom till andra stater. Likaså anses ett mera omfattande handelsutbyte med detta land naturligt och önskvärt. Vad kritiken av de nu föreliggande avtalen gäller är dels formerna för deras tillkomst, kreditens omfattning och andra bestämmelser, dels att de politiska synpunkterna fått företräde framför de ekonomiska sakskälerna.

Detta sistnämnda förhållande framträder starkast i den socialdemokratiska, för att icke tala om den kommunistiska pressen. Avtalen beskrivs helt enkelt såsom nödvändiga inslag i våra förbindelser med Ryssland. Det påstås rent av att vi genom desamma skall kunna påverka det ryska uppståndet mot Finland i riktning mot större tolerans. Man talar om krediten som en börda som vi måste bära och gör sitt bästa för att bevisa — vilket icke är svårt — att vi kan bära den. Ett känt uttalande i Örebro-Kuriren i somras gick ut på att svenskarna måste dra åt svängremmen för att sända varor till Ryssland. Tanken varierades för några dagar sedan av Aftontidningen. Här betonades statsutgifternas, och särskilt försvarsutgifternas, stegring under senare år. Vår egen försörjning måste naturligtvis påverkas av den ryska krediten, skrev tidningen; förbättringen av levnadsvillkoren måste gå långsammare, och "vi kan nödgas bibehålla vissa regleringar och restriktioner en smula längre". Detta vore likväl intet hållbart skäl att modifiera avtalet. "Det kan inte råda tvivel om att vi med vissa offer orkar." Det underliga i detta resonemang ligger ej i påståendet att vi kan bära kreditbelastningen; i värsta fall kunde vi naturligtvis lämna Ryssland än mera varor utan att den svenska försörjningen hotades. Det underliga ligger däri att krediten betraktas som ett nödvändigt offer, som en tribut som vi skall betala med jämnmood. Så långt har det gått att denna synpunkt presenteras som självklar inför en svensk arbetarpublik.